

RENATA ŠRIBAR, VALERIJA VENDRAMIN¹

Raziskovanje skozi feministično etiko²

Izvleček: Prispevek uvaja v slovenski znanstveni prostor nekatere poudarke feministične etike in feministične epistemološke tematizacije odgovornosti v znanosti. Ob tem ponuja v nadaljnjo obravnavo lastne inovativne in druge novejšje sintagme, kot so “multinormativnost raziskovanja”, “intersekcijski pristop k znanstveni samoumestitvi”, “znanstveni pohlep” in “feministična objektivnost z odmikom”. Kot izhod iz učinkov birokratizacije raziskovanja in slepega znanstvenega gona avtorici najdeta možen odgovor v združevanju nekaterih zahtev sodobne feministične etike in načel/tez feministične epistemске odgovornosti, antropološkega emičnega pristopa in feministično sociološke intersekcijske perspektive. Ker razbirata manko moralne samorefleksije v feminističnih raziskovalnih in akademskih združbah, v zaključku formulirata feministične etične smernice. Tako poleg metodološke rešitve za moralno samorefleksijo v samoumestitvi raziskovalke predlagata v obravnavo in privzemanje tudi dejavnike moralnih medosebnih odnosov v znanosti, s katerimi je možno transcendirati manj ugodne razmere raziskovanja.

¹ Dr. Renata Šribar je zasebna raziskovalka na področju antropologije in sociologije in docentka za antropologijo. E-pošta: renata.sribar@guest.arnes.si. Dr. Valerija Vendramin je višja znanstvena sodelavka na Pedagoškem inštitutu v Ljubljani. E-pošta: valerija.vendramin@pei.si.

² Članek je nadgradnja prispevka na 2. posvetu Komisije za ženske v znanosti “Neenakosti v znanosti: spolni, etnični in državljski vidiki” (Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, 7. 3. 2012), ki sta ga avtorici predstavili pod naslovom “Ženske kot moralni subjekt in objekt znanosti”. Za pomemben prispevek k refleksiji se na tem mestu zahvaljujeva psihoanalitiku dr. Matjažu Lunačku.

Ključne besede: moralna drža, znanstveni gon, intersekcijski pristop k znanstveni samoumestitvi, feministična epistemologija, odgovorni diskurz v znanosti, nevednost

UDK: 17.03:305

Research through Feminist Ethics

Abstract: The paper introduces into the Slovenian scholarship some accents of feminist ethics and a feminist epistemological approach to responsibility in science. It encourages further discussion of novel syntagms, including the authors' own innovations, such as 'multinormativity of research', 'intersectional approach to scientific self-positioning', 'scientific greed', and 'feminist objectivity with a distance'. A counter-measure against the bureaucratisation of research and the blind scientific drive may be achieved by combining demands of contemporary feminist ethics with the principles/theses of feminist epistemic responsibility, the anthropological emic approach, and the feminist sociological intersectional perspective. Detecting a lack of moral self-reflectivity in the feminist communities of research and academe, the paper concludes by articulating some feminist ethic guidelines. Thus its contribution is of double value: in addition to a methodological solution to moral self-reflectivity in the self-positioning of the woman researcher, the paper suggests discussing and applying some factors of moral interpersonal relations in science, which may empower women researchers to transcend their less favourable research conditions.

Key words: moral attitude, scientific drive, intersectional approach to scientific self-positioning, feminist epistemology, responsible discourse in science, ignorance

1. Je subjekt, ki uvaja etični diskurz, subjekt morale?

Utrjevanju lastne moralne držbe v skladu z refleksijo Joan Copjec s Kantom pripada strukturno mesto.³ Potemtakem moralna drža ni nujno speta z romantizirano predstavo o zoperstavljanju korumpiranemu svetu in korumpirani raziskovalni sferi – in prav tako ni nujno izziv za vzpostavljanje cinične distance. Mesto moralne instance, četudi ga je treba šele oblikovati, je potencialno vedno že tu. Umešča se kot niša – na tem mestu je marketinški izraz povsem primeren, saj gre za družbeno pogodbo branjevskega značaja: dokler obstaja govor o morali, poguba ni nujnost in zloraba moči se lahko nadaljuje. Obenem ima moralno izjavljanje potencial za prikrivanje kapitalskih, političnih in profesionalnih zlorab. Uveljavljanje moralne perspektive torej samo po sebi ni garant družbene spremembe; ni zagotovila, da sta izrekanje moralnih sodb in načelnost držbe utemeljeni v subjektiviranju skozi etične zapovedi.

Pendant odnosa med vladajočim vrednotnim sistemom korumpiranosti in etičnim/moralnim diskurzom je odnos med vladajočo in feministično etiko. Četudi slednja izhaja iz kritike tradicionalne in tiste sodobne etike, ki utemeljuje spolno hierarhijo,⁴ ne spreminja poudarkov privilegiranih etičnih refleksij. Potemtakem s feministično etiko ostajamo v enklavi, scela izven razsežnosti *agency*, neposrednega delovanja, četudi se nanašamo na naše lastno polje, polje znanstvenega raziskovanja. Učinki etičnih zadržkov so omejeni, najnazornejši primer njihove neučinkovitosti je genska manipulacija. Znanost ni zmožna misliti tega, kar jo žene. Ideja o slepem znanstvenem gonu (*drive*), ki vsej znanstveni racionalnosti navkljub grozi s (samo)uničenjem, je latentno neprestano prisotna. Slavoj Žižek primerja nezmožnost znanosti, da bi razumela in racionalno

³ Copjec, 2002, 173.

⁴ Primarno *per negationem* definicijo feministične etike povzemamo po Jaggar, 2001, 528.

upravljala sebe (torej smeri razvoja, zagone in odmike, tudi s predpostavljanjem škodljivih učinkov), s položajem analizirane osebe, ki sicer zmore privzeti konstatacijo o tem, kaj jo žene, kot logično trditev, ne more pa je vključiti in utelesiti, torej je pripoznati kot sebi lastno, specifično.⁵ Morda opis najboljše zadene naravo realnega v obravnavanem kontekstu s pojasnilom o umanjkanju spomina.⁶ Vemo, kaj naredi atomska energija (tako upošteva problem skladiščenja jedrskih odpadkov in nesreč v nuklearkah kot tedaj, ko je uporabljena za neposredno destrukcijo), a tega ne zmoremo ustrezno vključiti v energetske razvojno politiko, kajti aktualna in potencialna destrukcija ni ali ne more biti naša obča zavestna izkušnja ali kolektivna predstava: z njo povezana groza je prevelika.

Kar povezuje vednost z naravo gona, kot poglabljeno razume Žižkovo interpretacijo Matjaž Lunaček, ni sam mehanizem sublimacije gona, ki jo je zvalilo polje znanstvenega raziskovanja, temveč njen delni neuspeh. V skladu z Lunačkom je vzrok tega obramba, tj. potlačitev gona, ki se izrazi z regresijami v *sublimaciji – vednosti*⁷ (če vednost razumemo kot napredovanje človeškega uma). Obenem je ta nesublimirani, potlačeni gon, ki se zaradi procesa (delne) sublimacije veže na raziskovalno delo, tisto, kar nas upogne in prisili, da se podrejamo nemogočim pogojem znanstvenoraziskovalnega dela do samodestruktivnih razsežnosti tako na ravni sebstva kot delovne sfere.⁸ Navidezno racionalne odločitve o podreditvi aktualnim biro-

⁵ Žižek, 1997.

⁶ Prav tam.

⁷ Matjaž Lunaček je v tekstu povzeto misel razvil v osebni pogovor z Renato Šribar, 22. 3. 2012.

⁸ Problemsko področje, ki ga odpiramo, je kompleksno in razpira vrsto novih tem; možnost za nadaljevanje razprave na tej točki vidimo zlasti v odnosu med gonom in željo (na tem mestu gre podrejanje nesmotnim birokratskim zahtevam v raziskovanju tudi na rovaš želje po statusu, vplivu, denarju in ne le gonski usodi v produkciji vednosti), pa tudi v na-

kratskim zapovedim v imenu možnosti za raziskovanje paradoksnosti vodijo (zaradi hiperprodukcije in drugih učinkov zapovedane tekmovalnosti) k slabši kakovosti znanstvenoraziskovalnega ustvarjanja.

Zdaj ko smo se tako uvodoma umestili v kritiko vprašljivega normiranja kakovosti znanstvenoraziskovalnih izdelkov ter podredljivosti raziskovalk in raziskovalcev birokratskim zapovedim, lahko v nadaljevanju raziščemo razsežnosti moralne države v znanosti s perspektive feministične etike, epistemologije in metodologije.

2. Feministična etika kot reflektivni preobrat

2.1 Od oblasti in užitka k nujam in normam

Refleksije v območju vladajoče etike se dogajajo z oblastnih pozicij oz. so v domeni pripoznanih filozofskih in socioloških usmeritev in izvirajo z etabliranih akademskih pozicij. V nadaljevanju meščanske etične tradicije vzdržujejo osrednji pomen koncepta užitka, tradicionalni etični koncept ugodja pa je reinterpreteriran v odnosu do užitka (tako je denimo specifično razumljen tudi v opredelitvi užitka "kot ugodja v realnem"⁹). V skladu s prioriteto užitka v vladajočem diskurzu o etiki ugotavljamo, da je (diskurzivna) telesnost, vpeta v razprave o etičnem, statusno marginalizirana in žrtvovana za ekscesno naravo užitka in transcendence potrebe in ugodja.¹⁰ Kulminacija pojmovanja užitku podvrženega in v užitku zlorabljenega telesa v okviru etike je psihoanalitična predstava histeričarke, ki mejo med še sprejemljivim in zanjo etično nesprejemljivim svetom postavi s svojim telesom; da bi to mejo dejansko zaznamovalo, mora biti trpeče v mazohističnem

našanju na znanstvenoraziskovalno produkcijo bi bilo treba preizprašati Žižkov antagonizem med vednostjo in interpretacijo.

⁹ Več o Lacanovi opredelitvi v Šumič-Riha, 2002, 33.

¹⁰ Za kratek vpogled v tovrstna etična pojmovanja gl. predhodno navedeno delo Jelice Šumič-Riha, 2002, 56, 103, 105 ff.

užitku, pohabljen, mrtvo ali prisotno v svojem izginotju s prizorišča.¹¹ V nasprotju s tematizacijo želje in kontroverznosti užitka pa etična razprava o potrebah ni aktualna in je subvertirana.¹² Toda prav ti dve mesti etičnega diskurza, telesnost in odzivnost na to, kar družbeno-kulturno okolje konstituira kot normo nujnega za (dostojno) preživetje, markirata feministične etične refleksije. Gre za poudarke, ki so, če jih primerjamo z vladajočim trendom razprav o etiki, radikalno drugačni. Četudi je ugodje v zadovoljitvi subjektivnega značaja in četudi telesna ali psihosomatska nuja variira z ozirom na subjektivnost v okviru nekaterih širših okoliščin, pa gotovo te oblikujejo norme v opredeljevanju pomanjkanja. Diskurz človekovih pravic, v katerem so feminizmi (kljub nekaterim kritikam) utemeljeni, izhaja iz teh civilizacijsko in družbeno-kulturno spremenljivih norm.

Psihoanalitično obravnavanje zavisti kot podstat, na kateri se utemljuje zahteva po družbeni pravičnosti, je zaradi normiranja oziroma meje mankov redukcionistično. Tolmači se na individualni in medosebni ravni kot občutenje agresije do osebe, ki je zadovoljena in ki uživa.¹³ Vir zavisti sicer lahko razbiramo v ne(z)možnosti zadovoljitve in uživanja preko danega objekta, obenem pa ne moremo mimo družbene funkcije zavisti. Družbeno-kulturno okolje so-konstituira "predmete poželjenja" in vladajoče načine zadovoljitev. Zavest o privilegiranih in deprivilegiranih v območju ugodja in želenega modusa užitka je konstitutivni element zavisti; ni zavisti brez vednosti o družbenem odtegovanju in neodzivnosti na hotenje po alternativnih virih, ki bi omogočili zadovoljevanje družbeno nor-

¹¹ Za opisano vlogo ženskega telesa v etičnih investicijah gl. Copjec, 2002, 124.

¹² Na to pristajata obe navedeni avtorici. Gl. Šumič-Riha, 2002, 52; Copjec, 2002, pog. "Sour Justice, or Liberalist Envy".

¹³ Tako Copjec, 2002, 160–161, 166.

miranih potreb po eksistenčni varnosti in socialni vključenosti. Ali ni možno, da bi zadovoljitev v tem (utopičnem?) okviru pospremil rekonstruiran užitek? Mar izpostavljena problematika ni podobna problemu mazohističnega ženskega užitka, ki je vpisan v vladajočo družbeno-kulturno vlogo žensk, pri čemer pa je očitno, da mikrokolja, ki omogočajo drugačno umestitev žensk, strukturno določene ženskega mazohističnega užitka ne jemljejo zares niti na refleksivni niti na empirični ravni?

Če se vrnemo na področje znanosti, predhodna argumentacija vodi do pomisleka o sistemskih in institucionalnih pogojih in virih raziskovanja. Upoštevanje raznolikosti kariernih usod in raziskovalnih intenc, kakor se te izražajo skozi znanstveno perspektivo, metode, teme in navsezadnje tudi etični referenčni okvir, bi moralo voditi k decentralizaciji obstoječega znanstvenoraziskovalnega sistema in pluralnosti institucionaliziranih oblik raziskovanja. Ni nujno, da bi samosvoj izhod iz te globalne tržne naravnosti znanstvenega raziskovanja na državni ravni pomenil tudi manj prodorno znanost. Obenem pa je gotovo, da bi prilagodljiv, *multinormativen* znanstveni režim zaznamovala večja znanstvenoraziskovalna občutljivost za znanstvene perspektive, vizije in t. i. objekte raziskovanja.

2.2 Izhodišče za refleksijo o metodološkem prispevku

Feministična etika se spočenja v sistemsko marginalizirani in kompleksno strukturirani družbeni skupini, ki tudi v svojih znanstvenoraziskovalnih in akademskih razsežnostih ni zaznavno vključena. To velja prav tako v primerih, ko so usmeritve in konceptualizacije v feministični refleksiji privzete v vladajoči znanstveni trend. Občutljivost in modrost v razumevanju družbenih hierarhij, ki se izražata v konceptih, kot je denimo t. i. etika skrbi, nista dejavnika večjega vpliva na refleksivni razvoj sodobne etike; razbirata se kot

manjši, "ženski" prispevek.¹⁴ Obenem pa občutljivost za skupinsko ali individualno drugo/druega v feminističnem etičnem diskurzu ne zaobjame samih feminističnih združb, če te niso objekt oziroma prejemnice dobrin feministične etike v obliki aplikativnega programa. Čeprav je skupinski feministični subjekt etičnega diskurza razumljen skozi problematiko težkih razmer za delo (strukturno omalovaževanje), se tematizacija sodelovanja in medsebojne odvisnosti nanaša na samo uvajanje novih konceptov v etično refleksijo,¹⁵ ne pa na medosebna razmerja feministk v raziskovalni in akademski sferi.

Tudi praksa ne priča o večji kolegialnosti oziroma z etiko zaznamovanih odnosih v raziskovalnih skupnostih, ki same sebe razumejo kot feministične. Osebni moralni drži najpogosteje postavlja mejo vladajoči režim znanstvenoraziskovalnega in akademskega dela. Vendar je možno uveljavljati načela feministične etike skozi razvoj metodologije. Ob upoštevanju sodobnih spoznavnih in raziskovalnih pristopov se nudi v metodično rabo združevanje intersekcijske perspektive s samoumestitvijo raziskovalke (ali raziskovalca) v raziskovalnem procesu (intersekcijski pristop k samoumestitvi). Razmislek o kompleksnih razmerjih moči omogoča temeljitejše samorazumevanje v raziskovalnem postopku, ki določa tudi odnos do raziskovalnih tem in t. i. objektov. Ob tem velja upoštevati kot vir neenakosti in diskriminacije tudi raziskovalni ali akademski status in – kot že nakazano – moralno naravnost raziskovalke/raziskovalca (to glede na vladajočo vrednoto tekmovalnosti brez skrupulov pomeni oviro v možnostih in realizacijah priložnosti).

¹⁴ Etika skrbi je mestoma edina pripoznana smer feministične etike, tako je denimo v interpretaciji Nathana Nobisa, 2005.

¹⁵ Gl. Jaggar, 2001, 537.

3. Odgovorni diskurz v znanosti kot navezava na vprašanje etike

3.1 Epistemska odgovornost?

Ob tem lahko načnemo podobno vprašanje še z druge strani, namreč kako govoriti o odgovornosti, o odgovornem diskurzu v znanosti (ali obstaja, v kakšnem obsegu, kako ga misliti) in skozi optiko feministične teorije načrtati neko drugačno videnje znanstvenih možnosti in omejitev. Zanima nas kompleksno vprašanje znanosti v feminizmu in s tem razkritje nekaterih (pogosto) nevidnih ali prikritih družbenih in simbolnih procesov, ki so del produkcije in korupcije znanstvene vednosti. Izhajamo iz feminističnega dela kot pomembnega ali nujnega pri odpiranju prostorov epistemske moči in privilegijev ter pri teoretiziranju epistemske odgovornosti.¹⁶

Epistemska odgovornost razumemo predvsem kot pozornost do feminističnih razmislekov in zahtev – tj. kot stvar nasprotovanja paternalističnim, prisvojitvenim, kolonialističnim, izključujočim in drugim zatiralskim načinom spoznavanja ali oblikovanja vednosti.¹⁷

Da pa epistemska odgovornost, odgovornost v znanosti, sploh lahko uvedemo, moramo določiti svoj okvir in problematizirati nekatere pojme ali predpostavke. Ob tem moramo načeti vprašanje objektivnosti. Če namreč znanost v skladu s tradicionalno definicijo spoznavnega postopka samo razbira to, kar neodvisno od nje obstaja, kar čaka, da bo spoznano, če vidi svet, "kakršen je v resnici", potem tovrstna odgovornost v znanosti ne more biti aktualna. Če pa vzamemo, da spoznavajoči subjekt ni zunanji družbenim razmerjem,

¹⁶ Townley, 2006, na več mestih.

¹⁷ Prav tam, 37. Tule velja omeniti tudi odgovornost v jeziku kot eno od pomembnih načel feministične znanosti, saj tudi izbira besed v znanstvenih praksah razkriva neenakosti in jih posledično tudi ohranja (Bleier, nav. po Bug, 2000, 234). (Zavedamo se, da bi bilo treba "feministično znanost" še problematizirati.)

ampak ga ta razmerja konstituirajo, da politične vrednote niso izključene iz pridobivanja in oblikovanja vednosti, ampak so (lahko) epistemsko pomembne, da vednost ni zrcalo “zunanjega” sveta, ampak jo konstruirajo družbene prakse,¹⁸ je stvar seveda drugačna. Če totalizirajoče trditve o znanstveni avtoriteti zavrnamo, potem pojem objektivnosti morda res postane izmuzljiv, a kljub temu ne naklonjen relativizmu in sprejemanju vseh vednostnih trditev po vrsti. Realnost ni neodvisna od naših raziskovanj, a realnost tudi ni stvar mnenja, temveč stvar materialnih posledic točno določenih rezov (točno teh rezov in ne kakšnih drugih), ki so narejeni v tkanini sveta.¹⁹

Očitno je, da ta teza ni protiznanstvena in ni namenjena diskreditaciji znanosti na splošno. A mnogi/-e so, kot se zdi, ponotranjili tak pogled na znanost, da je zanje nasprotovanje objektivizmu enako nasprotovanju znanosti, še več, namesto da bi svet učinkovito spoznavali/-e z znanostjo – kot menijo –, mečemo pesek v oči s tovrstnimi umisleki.²⁰ Kot kaže, je vendarle treba ponoviti: menimo, da znanost z vključitvijo uvida, da vsa vednost nosi odtise skupnosti, ki jo ustvarja, samo pridobi, in da jo imamo lahko za precej bogatejšo ali denimo kompleksnejšo kot le za objektivni odsev neke singularne oziroma “naravne” realnosti. Toda ne gre za to, da je vednost opcijska, ampak za to, da je tu neka specifičnost, ki je ne

¹⁸ Campbell, 2004, 14.

¹⁹ Kot pravi Donna Haraway v svojem videnju knjige Barad, K. (2007). *Meeting the Universe Halfway: Quantum Physics and the Entanglement of Matter and Meaning*, Durham in London: Duke University Press (gl. zadnjo platnico).

²⁰ Giere, 1999, 3. Ta del se je zdelo potrebno umestiti v prispevek spričo pogostega nerazumevanja (hotenja ne-razumeti), ki ga teza o “drugačni” objektivnosti in odgovornosti vzbudi pri marsikom, ki naravoslovne znanosti vidi kot popolnoma ločene od teh “umislekov” in nerelevantne, celo nesmiselne. Mimogrede, tako Donna Haraway kot Karen Barad (gl. prejšnjo op.) prihajata iz naravoslovnih ved, prva je začela z biologijo, druga ima doktorat iz fizike delcev.

bi smeli pozabiti in ki zadeva naše interakcije s svetom.²¹ Te so upoštevane v doktrini objektivnosti, ki vključuje epistemsko odgovornost. Še več, feministično objektivnost bi prav lahko očrtali v okviru razmerja med razdaljo oziroma odmikom in odgovornostjo. Donna Haraway pravi, da ne potrebujemo “doktrine objektivnosti, ki obljublja transcendenco, zgodbo, ki izgubi sledi svojih posredovanj prav tam, kjer bi kdo utegnil biti za kaj odgovoren ...”²² Transcendenco vseh meja pa pomeni tudi transcendenco odgovornosti (torej: postati moramo odgovorni/-e za to, kako se naučimo gledati).

Potemtakem sledi posredovanj/vpisov omogočijo vzpostavitev odgovornosti za rezultate in interpretacije dobljenih podatkov.²³ V skladu s tem se zavzemamo za družbeno občutljivo raziskovanje z nujnim zavedanjem o potencialnih posledicah bodisi za neposredno vključene v raziskovanje ali za skupine, ki jih raziskovanje predstavlja oziroma jih zadeva (Donna Haraway bi vsem vpletenim rekla oblastno diferencirane skupnosti). Feministke zanima projekt takšne znanosti, ki ponuja ustreznejši, bogatejši, boljši opis sveta, da bi v njem živele v kritičnem, refleksivnem razmerju tako do svojih praks dominacije kot tudi praks dominacije drugih²⁴ (kar bi bil ideal odgovorne znanosti). Opisi sveta v tem konceptualnem okviru torej ne izhajajo iz logike “odkritja”, ampak iz zavedanja o družbenem razmerju “pogovarjanja, ki je obteženo z oblastjo”,²⁵ ter zavedanja o interpretacijah in reprezentacijah, ki so del tega.

²¹ Haraway, 2000, 133.

²² Haraway, 1999, 300, 304.

²³ Umeščene vednosti so vpliven koncept feministične epistemologije, ki ga je razvila prav Donna Haraway in ki govori prav o tem, da se sledi vpisov raziskovalke/-ca ali znanstvenice/-ka naredi vidne. Za več o tem gl. Šribar in Vendramin, 2011.

²⁴ Haraway, 1999, 299.

²⁵ Prav tam, 317.

3.2 Znanstveni “videti vse”

Kot še eno navezavo na problematiko odgovornosti v znanosti pa vidimo tudi to, kar je Donna Haraway opisala kot sodobno “tehnološko gostijo”, v kateri vizualne tehnologije nimajo skoraj nobene očitne meje, ne v smeri mikro- ne makrokozmosa. Vse videnje postane “nereguliran pohlep”,²⁶ tj. pohlep, ki ni povezan le z “videti vse”, ampak tudi z militarizmom, kolonializmom, moško nadvlado ... A “oči”, ki so na razpolago v moderni tehnološki znanosti, razbijajo vsako zamisel o pasivnem videnju, vsa očesa, tudi naša organska, so aktivni perceptijski sistemi. Neskončno mobilen vid²⁷ je lahko tudi vizualni trik, ki preoblikuje razprave o objektivnosti: če feminizem vztraja pri utelešeni objektivnosti (ne nujno organski), potem takšen vid kaže v smeri raztelesenja, zaradi česar pritrjuje tradicionalni doktrini neoznačene objektivnosti.

Vprašanje, ki se nam tu zastavlja, je, ali naj znanost naredi nekaj samo zato, ker je to mogoče narediti ali izpeljati – naj denimo ustvari virus otroške paralize iz umetnega genskega materiala (biotehnologija tu daje – priznamo – zelo hvaležne primere)?²⁸ Iz tega seveda sledijo nadaljnja vprašanja. Bi morala imeti znanost (ali ga nemara ima?) vgrajen sistem samonadzora in moralnosti? Je alternativa našemu hotenju oziroma hotenju znanosti (več in več ter za povrhu in na koncu še več – a več česa? Več vsega, predvsem pa več moči) “manj” ali “dovolj”?²⁹

²⁶ Prav tam, 302.

²⁷ Vid je privilegiran, a problematizacijo in primat tega čuta moramo pustiti ob strani.

²⁸ Dosežek Vincenta R. Racaniella in Davida Baltimora, nav. po Schmeck, 1981. Gl. pa tudi Atwood, 2011, 128 in nasl.

²⁹ K temu nas je spodbudila knjiga Margaret Atwood *In Other Worlds. SF and Human Imagination*, v kateri nas spomni, da bi morda morali razmisliti o našem hotenju oz. hotenju znanosti po “več”. Margaret Atwood omenja nemara sporne primere “ponudbe” spremembe človeka, kot so nanotehnologija, kriogenika, nekatere (ne vse!) oblike genskega inženiringa.

Ali pa je znanost ločena od teh skrbi, ki so stvar kasnejših (tudi neznanstvenih) aplikacij, ki te znanstvene dosežke in ugotovitve lahko uporabljajo (ali zlorablajo) za dobro ali slabo, denimo jedrsko energijo ali, če hočete, tudi kladivo – in pravzaprav sploh vse? Bi morale ločiti dobre znanstvene ovce od slabih kozlov predsodka in zlorabe?³⁰ Torej: ali ločimo zlorabe znanstvenih dosežkov in znanstveni “pohlep” in nemara še slabo znanost, ki bodisi po metodah bodisi po raziskovalni temi ne ustreza nekim priznanim merilom? Menimo, da je tu teren zelo spolzek, saj so tudi merila “dobre” znanosti historično specifična. So denimo raziskave v razvoju orožja znanstveni pohlep, znanstvena zloraba ali preprosto slaba znanost?³¹ Kakšna je tu vloga nevednosti?

V mnogih epistemologijah je nevednost razumljena kot odsotnost vednosti ali informacij in dejstvo, da se je z nevednostjo mogoče spopasti, jo odpraviti, ustvarja imperativ, da je tako tudi treba storiti. Feministične študije znanosti pa – nasprotno – razvijajo teorijo nevednosti kot pomembne, instrumentalne ... in se upirajo globalni devalvaciji nevednosti. Res, nevednost je včasih treba odpravljati, nevednost je včasih škodljiva, a v nekaterih primerih nevednost pozitivno prispeva k epistemski odgovornosti in manko vednosti ni nujno obžalovanja vredna epistemska pomanjkljivost.³² Nevednost je lahko sama po sebi substancialna epistemska praksa.³³ Med vednostjo in nevednostjo ni simetrije, nevednost ni negativni pol vednosti.

³⁰ Haraway, 1999, 297.

³¹ Tu gre za primer, ko pride do (redkega) strinjanja predstavnikov/-ic vseh ved. Navajamo po razpravi, ki je sledila prispevku na posvetu Komisije za ženske v znanosti, gl. zg., 2. op. So pa z vidika soglasja med vedami tudi manj očitni oziroma spornejši ali dvomnejši primeri.

³² Townley, 2006, 38. Nevednost je seveda več, kot zmoremo v okviru te razprave tematizirati. Za vpeljavo v psihoanalitično razdelavo nevednosti, gl. Penley, 1992.

³³ Ki je lahko strukturna (kot npr. hotena nevednost). Gl. Alcoff, 2007, 39–40, 47–48.

Še več, v tem okviru je ljubezen do vednosti, epistemofilija,³⁴ do točke kratkovidnosti zavrnjena, saj ta, epistemofilski model postavlja kot ideal odstranitev nevednosti, ki zanemarja epistemsko odgovornost, kar je v nasprotovanju s feminističnimi prizadevanji. Ne gre za to, da je ljubezen do vednosti vedno slaba, ampak za to, da je lahko obsesivna in omejujoča. Vse večja vednost ni vedno dobra, iskanje vednosti lahko vključuje epistemsko neodgovornost, saj je kot pravi cilj priznано le neomajno iskanje vednosti, torej tudi vednosti, ki zatira, uničuje, škoduje. Objektivisti in objektivistke bi najbrž rekli, da gre za slabo znanost ali (kasnejšo) zunajznanstveno zlorabo, toda tu gre, kot kaže, za razliko med razvojem in napredkom, med – če temu tako rečemo – “militarizirano” znanstveno produkcijo in odgovornim diskurzom v znanosti.

4. Aplikacija feminističnih etičnih normativov v raziskovalne (in akademske) feministične skupnosti

Alison M. Jaggar v sodobne zahteve feministične etike uvršča tematsko širitev, ki rekonceptualizira normativno človeško izkušnjo in moralni subjekt. Avtonomija je razumljena kot “dosežek”, utemeljen v kompleksnih materialnih in socialnih razmerah. Z vidika kolaboracije žensk z “moškimi” strukturami se zastavlja vprašanje o načinih “socializiranja izbire” in “manipulacije s sporazumom”. V nasprotju z razsvetljenim poudarkom na umu je feministična etika “utelešena” in s tem vključena tudi v časovne in prostorske razsežnosti.

Čeprav feministična refleksija ni identična z “ženskim”,³⁵ je ženske kot družbeno-kulturno zaznamovan subjekt moralne refleksije

³⁴ Cynthia Townley izraz uporablja po Lorraine Code. Gl. Townley, 2006, 53.

³⁵ Tudi feministična epistemologija ne pomeni proučevanja “ženskih” načinov spoznavanja (ne moremo enačiti “ženskega” in “feminističnega”). Zanj je značilna eksplicitna povezava z družbenimi in političnimi cilji izboljšanja življenja žensk (Grasswick, Webb, 2002, 187), torej je cilj produk-

treba razumeti kot etično tvoren. Ob tem je obenem s spolno perspektivo pomembno (intersekcijsko) upoštevati druge vire marginalizacije, zlasti tiste, ki nastajajo na osnovi t. i. rase in razreda. Etika skrbi v sodobnosti ne more biti razumljena tradicionalno, temveč naj se vključi v razvoj etične refleksije z rekonceptualizacijo družbenega.³⁶ Prenos navedenih dometov v prakso feminističnih raziskovalnih in akademskih skupnosti in na raven feministične moralne osebne drže do druge/druega ni možen brez nove perspektive, ki jo je vpeljala antropologija s konceptom "emičnega". Sočustvovanje in "virtualno" privzemanje perspektive druge/druega je razumljeno kot pomenski par etičnega v raziskovanju,³⁷ bistvena razlika pa je v aplikaciji konceptov, emična komponenta ne "nadgrajuje" opojmljenj druge/druega.³⁸

V luči temeljnih usmeritev sodobne feministične etike in emičnega antropološkega pristopa k raziskovanju zaključujemo s smernicami za vzpostavljanje moralnih odnosov v feminističnih raziskovalnih in akademskih skupnostih. Prizadevanja po upoštevanju teh smernic bi hkrati pomenila tudi pomemben prispevek k izboljšanju tako pogojev produkcije znanosti/pridobivanja vednosti kot tudi pogojev za vključene ali vključujoče se raziskovalke.

- a) Poleg obstoječega normiranega pisnega navajanja kolegic spodbujati normo ustnega navajanja v vseh kontekstih, tudi glede idej in ne le objavljenih del.

cija vednosti, ki bo uporabna pri učinkoviti transformaciji ospotjene (ne izključno te) nepravilnosti in podrejenosti.

³⁶ Jaggar, 2001, 534–537.

³⁷ Za praktično antropološko aplikacijo te perspektive gl. Vrečer, 2010, 487.

³⁸ Gl. spletno stran Jamesa Letta.

- b) Pri sodelovanju z mediji in v javnih nastopih promovirati kolegice in jih vpeljati v krogotok javnih (so)govornic.
- c) Udejanjati in spodbujati branje tekstov kolegic, zlasti tistih, ki izhajajo iz lokalnega okolja (na ravni države). Transparentno vključiti njihovo znanje na lastni reflektivni poti.
- č) Udejanjati in spodbujati medsebojno izmenjavo tekstov ali podatkov o tekstih in drugih informacij iz raziskovalne sfere.
- d) Pri oblikovanju raziskovalnih timov in izbiranju kandidatk za akademsko delo upoštevati žensko kvoto s poudarkom na referencah, znanstvenoraziskovalnih in pedagoških vizijah in sposobnostih žensk. Pri tem naj se upoštevajo pogoji njihovega znanstvenoraziskovalnega subjektiviranja, obenem s sposobnostjo za etično refleksijo in njeno aplikacijo v timsko prakso.
- e) Vzpostaviti neformalno informacijsko mrežo o medsebojnem citiranju, ki je zunaj domene mednarodnih citatnih baz.
- f) Spodbujati kolegice, ki so dosegle vplivne položaje v raziskovanju in akademski sferi, da nediskriminacijsko in po svojih močeh pomagajo ženskam, zlasti feministkam, pri vključevanju v znanstveno sfero.
- g) Vzpostavljati kulturo transparentnega in nehierarhičnega medsebojnega sporazumevanja in emičnega odnosa, še posebej v primerih očitne systemske in strukturne prikrajšanosti kolegic.
- h) Razvijati kulturo kritične samorefleksije v raziskovalnih in akademskih razmerjih in kultivirano tovrstno izmenjavo mnenj.
- i) Spodbujati uporabo spolno občutljivega jezika v znanstvenih objavah in v formalnih in neformalnih konverzacijah (slednje v okviru feminističnih združb in širše).

Bibliografija

- ALCOFF, L. M. (2007): "Epistemologies of Ignorance: Three Types", v: *Race and Epistemologies of Ignorance*, ur. Sh. Sullivan, N. Tuana, Albany: State University of New York.
- ATWOOD, M. (2011): *In Other Worlds: SF and the Human Imagination*, London: Virago.
- BUG, A. (2000): "Gender and Physical Science. A Hard Look at a Hard Science", v: *Women Succeeding in the Sciences. Theories and Practices across Disciplines*, ur. J. Bart, West Lafayette: Purdue Research Foundation, 221-244.
- CAMPBELL, K. (2004): "The Promise of Feminist Reflexivities: Developing Donna Haraway's Project for Feminist Science Studies", *Hypatia*, IXX, 1, 162-182.
- COPJEC, J. (2002): *Imagine there's no Woman: Ethic and Sublimation*, MIT.
- GIERE, R. N. (1999): "Introduction. The Science Wars in Perspective", v: *Science Without Laws*, Chicago: University of Chicago Press, 1-8, http://www.tc.umn.edu/~giere/SWL_intro.pdf, dostop 11. 3. 2010.
- GRASSWICK, H. E., WEBB, M. O. (2002): "Feminist Epistemology as Social Epistemology", *Social Epistemology*, XVI, 3, 185-196.
- HARAWAY, D. (1999): *Opice, kiborgi in ženske. Reinvecija narave*, Ljubljana: Študentska založba.
- HARAWAY, D. J. (2000): *How Like a Leaf. An Interview with Thyrza Nichols Goodeve*, London in New York: Routledge.
- JAGGAR, A. M. (2001): "Feminist Ethics", v: *Encyclopedia of Ethic*, ur. L. C. Becker in Ch. B. Becker, 3. zv., New York: Routledge, 528-539.
- NOBIS, N. (2005): "Feminist Ethics without Feminist Ethical Theory (or, more generally, 'Φ Ethics without Φ Ethical Theory')", *Journal of Philosophical Research*, 30, 213-225.

PENLEY, C. (1992): Poučevati v tvojih sanjah: feminizem in psihoanaliza, v: *Vzgoja med gospostvom in analizo*, ur. E. D. Bahovec, Ljubljana: Krt, 255–273.

ŠRIBAR, R., VENDRAMIN, V. (2011): "The Epistemological and Methodological Application of Genders and Intersecting Oppressions", *Monitor ISH*, 2, XIII, 151–182.

ŠUMIČ-RIHA, J. (2002): Mutacije etike: Od utopije sreče do neozdravljive resnice, Ljubljana: Založba ZRC.

TOWNLEY, C. (2006): "Toward a Revaluation of Ignorance", *Hypatia*, 3, XXI, 37–55.

VREČER, N. (2010): "Living in Limbo: Integration of Forced Migrants from Bosnia and Herzegovina in Slovenia", *Journal of Refugee Studies*, 23, 4, 484–502.

ŽIŽEK, S. (1997): "Desire: Drive = Truth: Knowledge", *Umbr(a)*, 1, 147–151, <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:8HaVzENinVUJ:www.lacan.com/zizek-desire.htm+%C5%BDi%C5%BEek,Desire:+Drive+%3D+Truth:+Knowledge&cd=1&hl=sl&ct=clnk&gl=si>, dostop 1. 3. 2012.

Viri:

LETT, J. "Emic/Etic Distinctions", <http://faculty.ircc.cc.fl.us/faculty/jlett/Article%20on%20Emics%20and%20Etics.htm>, dostop 24. 3. 2012.

LUNAČEK, M., zasebna diskusija z R. Šribar o usodi gonov in sublimaciji subjekta znanstvenega raziskovanja, 22. 3. 2012.

SCHMECK, H. M. Jr. (1981): "Polio Virus Made with Artificial Genetic Material", *New York Times*, 13. november 1981, <http://www.nytimes.com/1981/11/13/us/polio-virus-made-with-artificial-genetic-material.html>, dostop 28. 3. 2012.